

MANASTIR BOGOVAĐA

Bogovađa je seosko naselje drumskog tipa, u dolini Bogovađskog potoka, na mestu gde se ona uključuje u dolinu Ljiga, blizu nekadašnje železničke stanice, pored puta Županjac – Mionica, deset kilometara jugoistočno od Lajkovca. Bogovađa ima 531 –og stanovnika a površina atara iznosi 865 hektara. Ranije je imala ime Prnjavor.

Prema haračkim tefterima iz 1818. godine Prnjavor je imao 16 domova sa 16 porodica i 50 haračkih glava. Prema popisu iz 1866. godine Prnjavor je imao 28 domova sa 148 stanovnika, dok je 1900. godine popisano 46 domova i 391 stanovnik.

Kako je Ljuba Pavlović zabeležio početkom dvadesetog veka, u Prnjavoru nije bilo starinaca, već su svi doseljenici. Selo su osnovali kaluđeri, nastojnici i starešine manastira Bogovađa, naseljavanjem pojedinih porodica iz raznih krajeva na manastirska imanja. Doseljenici su dobijali u početku zgrade sa okućnicom. To je bilo dovoljno za skroman život. S druge strane morali su se pismeno obavezati da dva puta nedeljno, sredom i petkom, obrađuju manastirsku zemlju bez ikakve nadoknade. To je nateralo mnoge da se žale novouspostavljenoj srpskoj vlasti na manastirske starešine pa su 1837. godine po naredbi Knjaza Miloša ovi odnosi uređeni.

Najstarija porodica početkom dvadesetog veka bili su Radovanovići, doseljeni krajem 17. veka iz Vrnčana, okrug Rudnički. Malo posle njih doselili su se Kostići iz Prislonice, okrug Rudnički. Kostići su kasnije zamrli po muškoj liniji.

Petrovići, Đorđevići, Mitrovići, Maksimovići i zamrli Pečurići, doseljeni su u prvoj polovini 18. veka od Sjenice. Đurovići i Stankovići su sa Čeva u Crnoj Gori a Vujičići i Anđelići iz Nikšićke Župe. Iz okoline Kosovske Mitrovice za vreme Kočine Krajine došli su Ninčići. U toku prvog srpskog ustanka doselili su se Tanaskovići iz Skakavca, okrug Užički. U prvom ustanku kaluđeri su doselili iz nekog sela u Fruškoj Gori i familiju Stefanović.

Najlepša starina u selu je manastir Bogovađa. Manastir je podigao jeromonah Mardarije, rodom iz Vraneši, kod Bijelog Polja i postrizenik manastira Trojice kod Plevelja u Polimlju. Ima pretpostavki da je to isti onaj

Mardarije, štampar, koji je radio u Mrkšinoj crkvi, Mileševi i Beogradu. Prema tim tvrdnjama Mardarije je u Bogovađu doneo rukopisni *Prolog* koji je u Bijelom Polju prepisao novovaroški protoprezviter Gavriilo Daskalović. Manastir je sagrađen 1545. godine s ktitorima Petrom i Pavlom Velimirović iz sela Jabučja, a uz pripomoć seljaka ove okoline. Imanje je dobio otuda, kako se priča, jer je tu bila ranije neka crkvice, koja je imala znatno imanje koje je Mardarije proširio i povećao.

Ime manastiru dato je Bogovađa po izvoru, za koji se priča da je lekovit i da je od vajakada služio kao mesto za skupljanje grozničavih i bolesnih od nastupnog ludila, koji su tu tražili leka.

Na jednoj stranici takozvanog Dabinog Jevandelja, koje se čuva u manastiru Bogovađa, zapisao je Hadži – Ruvim sledeći zapis :

Izvolenijem Oca i pospešnjem Sina i soveršenijem svjatogo Duha, ja , smerni Mardarije, jeromonah shimnik, otečestvom od Vraneši, dođoh i primih ovo ime i počeh se truditi pomoću Hrista te u ime njegovo i prečiste Matere Njegove, sa mojom bratijom u Hristu, podigosmo crkvu u slavu i pohvalu svetom i slavnom velikomučeniku Georgiju; ovome svetom mestu bio je ktitor knez Pavle i Jovan Velimirovići sa ostalim pravoslavnim hristjanima 1545. godine; tada beše krug sunca 9, a meseca 11.

Telo jeromonaha Mardarija počiva u priprati crkve u Bogovađi, levo od groba u kom je po predanju sahranjen Grgur Slep, sin despota Durđa Brankovića.

Severozapadna Srbija je u srednjem veku, sve do podpadanja pod Turke bila prostor na kome su se sukobljavali interesi jedine dve političke sile srednjeg Balkana toga vremena – Ugarske i Srbije. Ugarska je sve vreme težila da potčini ove oblasti a srpska država se uporno borila da joj severna granica bude i ostane na Savi i Dunavu.

U tadašnjoj Mačvanskoj Banovini između ostalih spominju se i distrikti Ljig, Ub, Nepričava, Tamnava i Pepeljevac. Distrikt Ljig se spominje u 1392. godini i u 1426. godini a postojao je blizu i pored distrikta Nepričava. Distrikt Ljig se nalazio u gornjem toku reke Ljiga, dok je u donjem zabeležen distrikt Pepeljevac.

U istorijskoj literaturi govori se o distriktu Pepeljevac koji se spominje u povelji kralja Žigmunda iz 1392. godine. Ime distrikta Pepeljevac sačuvalo se u istoimenom selu koje se nalazi ispod manastira Bogovađa, u kutu koji grade stave Kolubare i Ljiga. Postoji priča o imenu sela Pepeljevac u kojoj se govori o peskovitom zemljištu sličnom pepelu koje je dalo toponim Pepeljevac kada su neki putnici za manastir Bogovađa

skrenuli pažnju na takvo upoređenje. Inače, priča se da se selo ranije zvalo Karanovac. Selo su spalili i raselili Turci.

O životu u Srednjoj Kolubari svedoče i ostale pravoslavne zadužbine podignute u doba Nemanjića i njihovih naslednika : crkva u Markovoj Crkvi, crkva u Dokmiru i crkva u Stepanju. Predanje kaže da je car Dušan osuđenike koji behu laki na nožu i maču oslobađao kazne i naseljavao ih u šumovite predele na desnoj obali Kolubare. Krčeci šume i nastanjujući Kolubarsku oblast ovi doseljenici su bili dobra odbrana granice od povremenih upada Ugara. Kolubarska oblast je ipak često menjala vlasnike.

Na teritoriji Srbije Nemanjići su podizali mnoge velelepne zadužbine. Međutim, osim njih postojale su i druge crkve i manastiri, koji su tokom petovekovnog ropstva bili srušeni sa zemljom, te se spomen o njima očuvao samo u narodnom predanju. Ktitori tih zadužbina, kao i vreme kad su podizane i uništene, nisu poznati, te ih narod proizvoljno pripisuje pojedinim ličnostima. Pronađena takva crkvišta narod je obeležavao krstom ili podizanjem na njima neke kapelice. Ljudi su dolazili na takva mesta, palili sveće i molili se. Ukoliko su pronalazeni ostaci neke znatnije crkve ili manastira, na njima su podizane i veće verske građevine koje su dobijale ime crkve koja je bila na tom mestu. Takve, obnovljene, crkve održale su se do danas, mada su i one više puta rušene i obnavljane. Takav je slučaj i sa crkvom nekadašnjeg manastira Bogovađa. Sin Kneza Lazara, Stefan Lazarević, dobio je ugovorom sa ugarskim kraljem između ostalog i dolinu Kolubare, te otuda i verovatnoća da je on ktitor prvobitnog manastira Bogovađa.

Stefanov naslednik, Đurađ Branković, nije podizao zadužbine od verskog značaja, već je sa narodom zidao tvrde odbrambene gradove. Sultanu Muratu II dao je svoju kćer, lepoticu Maru za ženu, i svoje sinove Grgura i Stevana za taoce, ne bi li očuvao Srbiju kao državu. S druge strane Đurađ se dosta oslanjao i na Ugarsku pomoć. To je iskoristila jaka stranka na sultanovom dvoru koja nije želela izmirenje sa Srbima pa nagovori sultana da zatočene Grgura i Stefana oslepi.

Ljut na Đurđa i kolebljiv po prirodi, Murat pošalje brzog konjanika u Tokat sa naredjenjem tamošnjem paši da oslepi Grgura i Stefana. Paša Tokatski, lični neprijatelj Đurđa Brankovića, požuri i oslepi Đurđeve sinove užarenom zdelom. U međuvremenu sultanija Mara, saznajući kuda je i zašto odjurio glasnik, upadne na Divan i sa suzama i molbama uspe da Murat opozove prvo naredjenje. Sultan uputi drugog konjanika da juri i stigne prvog, te ga vrati u dvor.

Mada je drugi glasnik jurio kao vetar, nije mogao stići prvoga. Kad se s premorenim konjem srušio ispred pašinog saraja, saznao je da je dželat već

oslepio Đurđeve sinove. Kad su se oba glasnika vratila i o svemu izvestila sultana, plahoviti Murat tada naredi da se oba konjanika oslepe : prvi što je tako brzo jurio, a drugi što ga nije stigao.

Istorija nije zabeležila gde su sahranjeni despot Đurađ i despotica Jerina. Plašeći se skrnavljenja grobova Brankovići su to čuvali kao tajnu. Slepí Grgur je sa svojom sestrom Marom, udovicom sultanijom, otišao u Carigrad, a zatim se pokaluđerio i dobio ime German. Po svemu sudeći opet se vratio u Srbiju. Za svoje monaško utočište bira manastir Bogovađu. U Bogovađi je i umro 16. oktobra 1458. godine. Ima i drugih tvrđenja : po nekim istoričarima umro je u Hilendaru kao monah German. Ali ono što nezna istorija, kazuje narodno predanje tvrdeći da je Grgur sahranjen u prvobitnom manastiru Bogovađa. To izričito tvrdi i jeromonah Josif u Tronoškom rodoslovu.

Svi autori kazuju da je jeromonah Mardarije godine 1545. podigao novu crkvu Bogovađa na starim temeljima, što znači da je na tome mestu od ranije postojao manastir, srušen verovatno posle pada Despotovine. Mardarijeva crkva je bila *odviše malena i tako teskobna da se nije u njoj moglo ni disati, ni čovek u njoj pokoja imati*. Ali zato su konak i ostale zgrade bili prostarni i dovoljni za život kaluđera. Prema zapisima u crkvenim knjigama može se zaključiti da je život u ovom manastiru tekao mirno u periodu od prve polovine 16. veka pa sve do Tursko – Austrijskog rata 1787. godine . U tom je ratu Mardarijeva crkva spaljena.

Godine 1737. kao iguman manastira Bogovađa spominje se jeromonah Sofronije Gavrilović. Za vreme njegovo u manastiru su pisane crkvene knjige Naslednik Sofronijev, jeromonah Isidor, kupovinom zemlje proširio je manastirsko imanje. Na tavanu manastirskog konaka pronađena je tapija kojom spahija Halil godine 1745 potvrđuje jeromonahu Isidoru kupovinu jedne vodenice na reci Ljigu i grmove šume za 500 groša.

Vršeci kulturni uticaj u narodu, Bogovađa je iz svog skromnog književnog fonda pomagala susedne manastire i pojedince. Mirni i skoro harmonični život i razvoj manastira prekinuo je Austrijsko – Turski rat. Evo kako savremenik opisuje tadašnja zbivanja :

U vreme rata koji 1787. godine počеше cezar rimski i imperatorica moskovska sa turskim carom sultanom Abdul Ahmedom, u to vreme pogoreše manastiri u celom predelu beogradskom, a posebno u valjevskom izgoreše manastiri : Bogovađa i Čelije i Ribnica i manastir Novaci; crkve mirske : Petnica, Krčmar, Bukovica, Plužac, Brankovina i Ba ; crkva Divci, crkva u Jabučju i manastir Dokmir ...

Od 1791. do 1804. godine u Bogovađi su bila tri sabrata : Hadži – Ruvim Nenadović, arhimandrit , Vasilije Petrović Žarko , iguman od 1795 do 1804. i Gerasim Georgijević poznat kao Hadži – Đera. Iako je narod proteklim ratom bio osiromašen, odazvao se pozivu Hadži – Ruvima da se spaljena Mardarijeva crkva obnovi. Davao je sve što je mogao dati da se crkva podigne. Izgradnja je počela 1791. godine a završena 1794. godine.

Hadži – Ruvim je dugo bio starešina manastira odakle su ga Turci pozvali u Beograd i na prevaru ubili. On je u ono vreme držao umetničku školu rezbarstva, slikarstva i drugih umetnosti u manastiru Bogovađa, jer je i sam bio Bogom darovani veliki krstorezac, ikonopisac i knjigoljubac. Sa Hadži – Ruvimom pošao je u mučeničku smrt i njegov pitomac i bliski saradnik na narodnim poslovima Hadži – Đera :

*Moravcima crkvi dopadoše
i tu Hadži – Đeru pogubiše*

Na poziv Karađorđa iguman Bogovađe Vasilije Žarko Petrović pobunio je okolne seljake te su napustili oranje, odbacili plugove i povadili skriveno oružje. Skupila se kod manastira jaka četa i s njom je Vasilije pohitao da se pridruži Karađorđevoj ustaničkoj vojsci koja je polazila na Beograd. U sukobu sa momcima Stanoja Glavaša poginuo je na Vračaru.

Kako je 1805. godine u Bogovađi zasedao *Praviteljstvujući sovjet serbskij*, Turci dođu da uhvate Vožda Karađorđa, pa pošto im on utekne kroz tunel koji je postojao u podrumu manastirskog Konaka, oni zapale crkvu.

Nesrećne 1813. godine nadmoćna turska sila ponovo je pokorila ustaničku Srbiju. Nanovo su rušene i paljene crkve i manastiri po Srbiji. Ali srpski narod se ponovo digao na ustanak. U selu Rudovcima, u podrumu popa Ranka Dmitrovića, 28. februara 1815. godine sastale su se preostale srpske starešina radi dogovora o podizanju ustanka. Sastanku je prisustvovao i iguman Bogovađe Avakum Petrović. Posle uspešno okončanog ustanka, Miloš Obrenović je pristupio obnovi zemlje i njenih svetinja. Treću obnovu Bogovađe izvršio je u to vreme poznati neimar Milutin Gođevac, iz Osata u Bosni, sa 80 radnika zidara i tesara.

Da bi imao uvid u stanje manastira i crkava u obnovljenoj Srbiji, knjaz Miloš je u jesen 1826. godine poslao Joakima Vujića da pohodi crkve i manastire u zapadnoj Srbiji i da mu o nađenom stanju podnese izveštaj. Vujić je bio u Bogovađi 20. oktobra 1826. godine i to prilikom je zabeležio :

Ovaj manastir leži između srednjih planina, na jednom malom potoku. On je po padeniju Karađorđa sav do osnova od Turaka bio popaljen i razoren. Knjaz Miloš ga je sopstvenim troškom iz osnova podigao. Crkva spolja ima tri trula sa tri pozlaćena krsta i jedno prekrasno predvorije. U pevnicama ima dosta crkvenih knjiga. Pored ovih u manastiru ima jedna biblioteka koja sadrži 108 komada različitih knjiga, između njih ima 40 istorijskih.

U ženskoj preprati, kod zapadnih vrata, s leve strane u jednom kivotu počivaju mošti prepodobnog oca Mardarija.

Ovaj manastir drži zemljište i marvu za koje plaća svome spahiji na godinu glavnice po 10 groša, ili mu daje po jedan par čizama, pored toga od svakog ploda desetak. Arhimandrit ovog manastira je Joakim Knežević ...

U manastiru Bogovađa boravio je 31. avgusta 1827. godine putopisac Đorđe Margarašević. Svom prijatelju Ružiću piše iz Bogovađe :

Monastir Bogovađa leži između planina šumom obrasli. K njemu se zgodno dolazi prekrasnom i podugačkom no zmijevidnom dolinom, bistro tekućim potokom ispresecanom. Crkvica je novosazidana i prilično uređena. Pored nje jesu ćelije od pletera i na jedan kat načinjene, koje svega četiri sobe sa kuhinjom imaju. Monastir ovaj ima sila crkovni i skupoceni stvari, biblioteku malu ; no ove retkosti ja videti nisam mogao, budući je soba, u kojoj su bile položene, pod pečatom Ovi isti dana otišao je bio nastojatelj manstira u Šabac da se tamo za neka svoja prestupljenja pravda; a to je Aćim Knežević, hilendarski nekad proiguman, koji je u Karlovcu i u Novom Sadu, kao što znaš, bio i na iskupljenje robova po Sremu i Bačkoj milostinje prosio i koji je ovde u Srbiji arhimandritom postao i u ovom manastiru za upravitelja bio pristavljen. Ove dakle pričine radi niti sam ga kod kuće zatekao, niti pak što se ovde pameti dostojno hrani, videti mogao.

Otac Partenije, namesnik, primi me ljubazno i veću čest noći provede sa mnom u razgovoru, kazivajući mi kako je i pod Karađorđem vojevao i pod Milošem; kako je najpre mirskim sveštenikom bio, a po smrti svoje žene, lepe Anđelije, kaluđerom postao, zbog koje je s agom nekim, svojim spahijom, na Vračaru, pred srbskom i turskom vojskom mejdan delio, sretno održao i od Karađorđa srebrom okovanu sablju i 40 dukata na dar zato primio; kako je i šta je činio kad su Srblji pod Milošem na oružje ustali; kako je i gde na boju prolazio i ranjen bivao i otkud se po Srbiji govorilo :

Dur, delija, eto Pantelija !

Ovo je, tj. njegovo ime bilo , pre neg što se pokaluđerio.

Monastir drži zemlju i marvu, za koje svome spahiji plaća na godinu glavnice 10 groša, ili mu daje po jedan par čizama, i desetak od svakog useva i ploda i marve. Nedaleko od monastirske crkve pri podnožju planine istočnik je, koji se uprav Bogovađa zove i otkud ima manastir svoje ime; kaže se, tj. da je neki Mardarije na ovom mestu nekada zaspao, u snu Boga vidio i upustva primio, da se vodom, koja tu izvire, umije i da će se izlečiti. On to učini i zdrav bude. Nad izvorom je lep čardak načinjen troškom Gospodara Jevrema Obrenovića.

Kako se Knjaz- Miloševa crkva pokazala neadekvatnom za potrebe bogoslužnja, godine 1852. za vreme igumana Grigorija Ilića, pristupilo se četvrtoj obnovi manastirske crkve. Podignuta je nova, proširena, crkva koja i danas postoji. Crkvena građevina je duga 18, široka 6 i visoka 6 metara bez tornja, koji je pripojen preprati i ispod kojeg je glavni ulaz u crkvu. Kamena vrata okvirena su lozom, koja izlazi iz putira. Nad vratima je uljana slika svetog Đurđa, manstirske slave. Ikonostas je od drveta, obojen uljanim bojama. U vrhu je raspeće i Skidanje s krsta. U najvišem redu ikona u sredini je Krunisanje Bogorodice, a s jedne strane u ovom radu su praznici : Preobraženje, Vaznesenje i Rođenje, a s druge : Vaskrs, Krštenje Hrista i Vavedenje. Iznad carskih dveri je Tajna Večera. Od prestolnih ikona su Spasitelj i Bogorodica. Ispod prestolne ikone Spasitelja je Kušanje Hrista a ispod ikone Bogorodice je slika Bežanje u Egipat.

U godinama do Prvog Svetskog Rata u manastiru se molilo Bogu i harmonično živelo. Sagrađen je novi konak a 26. aprila 1889. godine manastir je posetio kralj Aleksandar, sa svojim ocem kraljem Milanom. U to vreme manastir je posetio i čuveni putopisac Feliks Kanic koji je između ostalog zapisao i sledeći tekst o manastirskoj imovini :

U upravljanju manastirskim posedom arhimandritu su 1889. godine pomagala još dva duhovnika. Posed obuhvata 9 hektara oranica i povrtnjaka, 21 hektar livada, 5.5 hektara voćnjaka i livada, priličan broj stoke, 2 vodenice i 400 hektara šume s izvanrednim primercima bukve, hrasta, javora i jasena, iz kojih je 1888. prodato 500 prvoklasnih hrastovih stabala; godišnji prihodi, koji prosečno iznose 9000 dinara, veći su od rashoda za 5000 dinara, tako da u pogledu vođenja ekonomije manastir spada među prve u zemlji.

U toku Kolubarske bitke u manastiru je bilo previjalište za ranjenike u borbama oko reke Ljiga. Austrougarske trupe opljačkale su manastir i uništile između ostalog i čuvenu Ruvimovu biblioteku. Za vreme okupacije

posečene su šume i oterana stoka. Austrijanci su pokupili i sva crkvena zvana. Starešina manastira Bogovađa, arhimandrit Mihailo Janković, bio je interniran u Nežidar gde je ostao sve vreme rata.

Manastirski konak podignut 1856 godine a obnovljen je 1935. godine. Konak je ponovo obnovljen 1962. godine. Crkva je obnovljena 1930. godine. Ponovo, generalno, crkva je obnovljena 1967. godine. Godine 1963. obnovljen je zid oko crkve i ozidana nova kapija.

Nakon Joakima Kneževića manastirom su upravljali : Milentije Gavrilović – jeromonah, Sava – jeromonah, Grigorije Ilić – arhimandrit, Prokopije Bujišić – arhimandrit, Vladimir Glumac – arhimandrit, Mihailo Janković – arhimandrit, Sofronije Mihailović – iguman, Miron Janković – arhimandrit i Venijamin Nikolić.

Godine 1957. manastir Bogovađa je pretvoren u ženski manastir.